

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

QUÈ ÉS FILOSOFIA?

ETIMOLOGIA DE LA PARAULA FILOSOFIA

'Filosofia' és etimològicament un mot compost que prové del grec. *Fileo* significa 'estimar' o 'ser amic' i el substantiu *sofia* vol dir 'saviesa', 'intel·ligència' o 'comprensió profunda de les coses'. Per tant, etimològicament, la filosofia és l'amor a la saviesa; el filòsof no es considera ell mateix un savi sinó un «amic de la saviesa». És algú que la busca, que discuteix i que s'interroga sobre el món, sobre el significat de les coses, sobre el procés del coneixement, sobre l'acció humana i sobre el llenguatge.

El concepte de filosofia es pot entendre en dos sentits: d'una banda 'fer filosofia' és una tendència natural dels humans, en la mesura que tothom (homes i dones, rics i pobres) tenim una natural tendència a badar, a fer-nos preguntes complicades (perquè sempre la pregunta més difícil té la resposta més bonica) i, en definitiva, tendim a sorprendre'ns del que passa al món. Filosofem quan mirem el món amb una certa distància i amb sorpresa. Però, d'una manera més estricta, la filosofia va néixer com un 'miracle grec', perquè a les ciutats gregues aparegué la democràcia, és a dir, la possibilitat de discutir lliurement el poder polític i de criticar els mites. Només allí on hi ha debat lliure hi pot haver filosofia perquè tan sols a través de la discussió estem en disposició de revisar la nostra manera d'entendre el món.

Sembla que el primer que fou anomenat 'filòsof' va ser Sòcrates ja al segle V (abans de la nostra Era), tot i que foren els seus deixebles, més que no pas ell mateix, els qui li atorgaren aquesta denominació. Abans de Sòcrates es parlava de 'sofoi' (savis), 'meteorologi' (estudiosos del cel) o 'físics' (estudiosos de la natura). Eren gent que posseïa un saber reconegut i consolidat; els filòsofs, en canvi, són bàsicament els qui discuteixen i cerquen la veritat.

«Àtica, Atenes... En aquest espai petitíssim, pobre, mineral, devastat, hi nasqueren tantes idees generals, s'hi produïren tants prodigis de la sensibilitat, s'hi escriviren tantes planes de glòria i d'abjecció, Atenes és tan inseparable de la cultura occidental, de les nostres formes de pensar i de viure, que aquí se situa l'origen de tots els nostres problemes. I aquesta és, probablement, la fulguració permanent d'Atenes: haver inventat problemes eterns.» Josep Pla. *Les escales de Llevant*.

ELS FILÒSOFS NO SÓN SAVIS

Tots els pobles coneguts tenen mites; però estrictament parlant no a tot arreu hi ha 'filosofia'. La filosofia va aparèixer a la costa grega d'Àsia Menor (actual Turquia) a finals del segle VI i principis del V (a.n.e.) en debat i com a crítica de la 'saviesa', pròpia dels sacerdots i dels dirigents polítics tradicionals. Un filòsof no posseeix cap

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

ciència, no és un 'savi' sinó algú que s'estima la saviesa, que se sent atret per ella, i per això la discuteix.

A l'època antiga un 'savi' era algú que posseïa un coneixement tradicional que no resultava possible discutir o rebatre. Els savis coneixien els mites i els interpretaven d'acord a la tradició oral arrelada en els segles. La filosofia, en canvi, era tota una altra cosa: obertura al debat i possibilitat de pensar sense estar condicionat per les tradicions o els costums de la pròpia tribu.

El naixement de la filosofia es produeix a Grècia a finals del segle VI i primers anys del V (abans de la nostra Era) perquè canvien les condicions socials i culturals.

Entre els savis i els filòsofs hi ha, com a mínim, quatre diferències centrals:

- Un savi és algú que ha viscut circumstàncies diverses i que ha entès el seu sentit. Perquè ha viscut molt, 'sap' també moltes coses i té una experiència que ningú no gosa discutir-li, basada, però, en la suposada inspiració divina o en la tradició. El filòsof, en canvi, 'estima la saviesa' des d'un punt de vista racional. Raona des de la lògica i no creu que el pas dels anys ens doni necessàriament més coneixement. D'aquí que la filosofia tindrà sempre un valor com a crítica dels prejudicis.
- El savi no analitza els fonaments del llenguatge com a tal: el considera un element més, purament natural. El filòsof, en canvi, sap que el llenguatge construeix la realitat i que a través de la paraula, les coses poden ser elaborades i presentades des de punts de vista que desafien el sentit comú i ens permeten construir realitats noves. En la filosofia, hi ha 'consciència lingüística'; el filòsof sap que accedim a les coses mitjançant la paraula i que el llenguatge és una construcció cultural. D'aquí la centralitat de la paraula en la filosofia.
- Allí on el savi i el sacerdot pretenen anar més enllà de l'experiència, com inspirats pels déus, el filòsof és, bàsicament, algú que interroga i té més preguntes que respostes. Quan el savi fa grans afirmacions, el filòsof pregunta: 'per què?'. Allí on el sacerdot diu que ha rebut un missatge diví, el filòsof pregunta: '¿com ho saps?'. D'aquí que la filosofia tindrà sempre un valor com a interrogació de les nostres suposades seguretats.
- Allí on el savi té un coneixement tradicional que expressa de manera personal (i mitjançant transmissió oral), el simple fet d'escriure indica que el filòsof forma part d'una comunitat de debat i que intercanvia el coneixement amb altres filòsofs com ell. La filosofia a Grècia significà un trencament amb la tradició que s'expressava a través de mites.

Plató al diàleg *Càrmides* va insistir especialment en aquesta imatge del filòsof com a persona que construeix les respostes a través del diàleg:

«(...) Però, Críties, em parles com si jo pretengués conèixer les coses sobre les quals em faig preguntes, [però] examino amb tu els problemes a mesura que es presenten perquè no en conec la solució.»

Per a ell: 'una vida sense examen no és digna de l'home' (com diu a *l'Apologia*, 38a). Sòcrates, que no va escriure res, però va tenir deixebles (Plató, Xenofont) que escriviren sobre ell, és la figura de transició entre la saviesa (no escrita) i la

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

filosofia (escrita). La filosofia neix, doncs, a Grècia, com a expressió del debat i de la crítica, entenent per crítica la necessitat d'atorgar sentit i límits a les coses.

«Els éssers humans comencen i van començar sempre a filosofar moguts per l'admiració; al principi admirats pels fenòmens sorprenents més comuns; després, avançant de mica en mica i posant-se problemes més grans, com ara els canvis de la lluna i els relatius al sol i als estels, i la generació de l'Univers.

Però qui es planteja el problema o s'admira, reconeix també la seva ignorància. (Per això també qui admira els mites és, en certa manera, filòsof, ja que el mite es compon d'elements meravellosos). De manera que, si van filosofar per fugir de la ignorància, és clar que buscaven el saber en vista del coneixement, i no per cap mena d'utilitat. I així ho testimonia el que s'ha esdevingut. Ja que aquesta disciplina va començar a buscar-se quan ja hi havia gairebé totes les coses necessàries i les relatives al descans i ornament de la vida.» Aristòtil: *Metafísica*.

EL PAS DEL MITE AL LOGOS

Totes les cultures conegudes s'han fet preguntes sobre el significat de la vida, sobre el món i sobre tot allò que ens envolta. Habitualment, les diverses cultures han resolt aquestes qüestions a través de mites i de creences transcendents. En els mites el món s'explica d'una manera simbòlica. Però si bé totes les cultures tenen mites, en canvi, moltes no tenen 'filosofia' en sentit estricte. La filosofia va néixer a Grècia a finals del segle VI i el concepte es va anar estenent durant el segle V (a.n.e.), per tal d'explicar la tasca d'una sèrie d'individus que per comptes d'acceptar les explicacions sobre el món procedents de la tradició van voler plantejar-se una sèrie de preguntes sobre el món i sobre l'home amb esperit crític. Aquest procés s'acostuma a denominar: *el pas del mite al logos*.

Un *mithos*, en grec, és una narració, una comunicació. A través del mite s'intenta explicar l'origen del cosmos, d'una ciutat, d'una família, etc. a través de forces sobrehumanes. Els déus són forces de la natura humanitzades (el vent, el llamp...) brutals i moguts per passions irracionals.

A partir de finals del s. VI (a.n.e.), el mite va entrar en crisi a Grècia per diverses causes: d'una banda els grecs eren un poble de comerciants, cosa que els va posar en contacte amb altres pobles, que tenien altres déus i altres cultures: això els va ajudar a relativitzar el saber religiós tradicional. D'altra banda, més o menys al mateix temps, l'economia d'intercanvi es va anar transformant en economia monetària i el costum d'usar diners va ajudar també a entendre que hi havia unes lleis més abstractes i conceptuals que regien la realitat, de manera que la matematització va ajudar a desenvolupar un pensament més racionalista. La navegació va estimular també un coneixement racional de la realitat: els primers filòsofs eren també geòmetres i físics (el teorema de Tales, per exemple, s'usava per calcular la posició dels vaixells en la mar). Amb el desenvolupament de la física i la geometria, aparegué també la crítica als déus, perquè el món que descrivien aquests primers científics seguia regles objectives que el món dels déus ignorava.

Però la filosofia no hauria pogut néixer mai sense la peculiar estructura de la societat grega antiga que s'organitzava en *polis* (ciutats-estat) independents, cadascuna de les quals tenia la seva pròpia moneda, els seus propis déus etc. Els

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

imperis habitualment són militars, el poder és distant i no s'admet el debat sinó que s'exigeix disciplina; a la polis, en canvi, les relacions humanes són més properes, el debat és la norma. La filosofia va néixer a Grècia perquè d'una banda hi havia '*isonomia*' (igualtat de tots els ciutadans davant la llei) i per altra banda hi havia '*àgora*' (plaça pública situada dins les muralles de la ciutat), lloc on debatre.

La filosofia neix a l'*àgora*, on la paraula triomfa sobre la violència i on la por als déus és substituïda per la confiança en la raó. És així el que s'ha anomenat *pas del mite al logos*. Però aquest no és un procés que els grecs van fer d'un cop per sempre, sinó que 'passar del mite al logos' resulta imprescindible també en la vida de cadascú. La violència, la por i el poder despòtic d'uns humans sobre uns altres es dona també avui en molts àmbits. Moltes de les coses que la societat accepta sense debatre són 'mites' moderns. I davant totes aquestes circumstàncies la filosofia, és a dir, la raó crítica, fa la seva pregunta inevitable: per què? Quan ens interroguem críticament construïm el *logos*.

DE QUÈ PARLA LA FILOSOFIA? LES QUATRE PREGUNTES KANTIANES

Ser humà vol dir reflexionar i tots els humans pensen, tant plantejant qüestions de filosofia com de ciència. La filosofia reflexiona sobre les preguntes més general que es fa l'ésser humà. Al s. XVIII, el filòsof alemany Immanuel Kant va afirmar que la filosofia en sentit '*còsmic*' (en grec '*cosmos*' vol dir totalitat) o '*pragmàtic*' (en la pràctica), és a dir, en el sentit en què tothom es filòsof, tracta fonamentalment sobre 4 grans qüestions que tot humà es planteja algun cop al llarg de la seva vida:

1. **Què puc conèixer?** És a dir: quins límits té el meu coneixement? Ho podem saber tot? Hi ha coses que sempre restaran inconegudes? Puc conèixer l'absolut, o això està fora de les nostres capacitats? Segons Kant, el coneixement humà està limitat per les condicions mateixes del nostre enteniment. Així, per exemple, no puc conèixer res que estigui situat fora de l'espai i fora del temps (si és que hi ha alguna cosa). Per això sobre Déu no hi ha coneixement, sinó fe. Aquesta pregunta és resposta per la *Metafísica* i per la *Teoria del Coneixement* (també anomenada *Epistemologia*).
2. **Què he de fer?** És la pregunta sobre l'acció humana, sobre el capteniment moral. La pregunta filosòfica no és 'què puc fer', perquè l'home lliure en principi ho pot fer tot, sinó que allò que ens preguntem és 'què he de fer' – perquè òbviament puc fer coses que no he de fer en la mesura que em rebaixarien o que resulten indignes. Segons Kant 'he de fer' allò que indica la meua consciència i que, si m'ho fessin a mi, no em semblaria injust, obrant per deure (per exigència moral) i no per profit (interès). Aquesta pregunta és resposta per la *Filosofia Moral* o *Ètica*.
3. **Què puc esperar?** És la pregunta per les conseqüències últimes de l'acció humana, per la seva recompensa i sentit final. Segons Kant, si he obrat com cal (per deure) puc esperar a dos nivells.
  - **En la història:** puc esperar que si em comporto des d'un punt de vista moral la meua vida no hagi estat inútil i fins i tot suposant que no existeixi la immortalitat, hauré ajudat a construir una humanitat més justa, més lliure, etc.
  - **En la teodicea (teologia natural):** puc esperar que si existeix Déu hi hagi una recompensa a l'acció justa. D'aquesta manera Déu i la història constitueixen l'horitzó de l'esperança humana

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

4. **Què és l'home?** Segons Kant aquesta pregunta es respon per l'anterior. L'home és l'únic ésser que pot conèixer, pot fer i pot esperar. I per això mateix l'home resulta en ell mateix impossible de definir. El coneixement sobre l'home mai no es pot exhaurir, donat que hi ha una absoluta diversitat de formes de fer i de ser en tant que humà. Un humà mai no és una cosa i per això els humans tenen 'valor' però no preu, en la mesura que són subjectes lliures i responsables. Aquesta pregunta la respon l'antropologia.

En filosofia les preguntes són més importants que les respostes perquè la pregunta instal·la els humans en la via de la reflexió. Cada pregunta produeix un neguit, una necessitat de resposta que hem d'omplir. La resposta potser és provisional (limitada per la nostra cultura, pel nostre llenguatge, per les nostres experiències diverses), mentre que els humans són estructuralment éssers que es fan preguntes.

«(...) L'única via per entendre un enunciat consisteix a obtenir la pregunta des de la qual l'enunciat és una resposta (...) l'hermenèutica filosòfica està més interessada en les preguntes que en les respostes O més ben dit, interpreta els enunciats com a respostes a preguntes que cal comprendre.»
Hans-Georg Gadamer. *La raó a l'època de la ciència*.
(adaptació).

TOT HUMÀ ÉS FILÒSOF?

Tot humà és filòsof perquè en la mesura que som racionals som també capaços de fer-nos una sèrie de preguntes sobre el sentit de la vida. Segons Aristòtil, la filosofia és la conseqüència del fet que els humans tendim per naturalesa al saber. En la mesura que volem saber, ens plantegem qüestions sobre la nostra pròpia existència i sobre el món. En aquest sentit, tot humà és filòsof perquè la filosofia és una inquietud, un neguit o un desig de saber.

Per a Aristòtil l'origen de la filosofia és la sorpresa, l'admiració que ens produeix veure un món que canvia, una realitat que està en transformació constant i davant la qual és inevitable que un ésser racional s'adoni del seu no-saber i es plantegi la pregunta pel sentit.

La sorpresa (la capacitat de 'meravellar-nos' davant el món) es produeix quan ens adonem que el nostre entorn canvia, es transforma i ens fa entendre les coses de manera diferent. Amb els canvis de l'entorn també ens transformem nosaltres mateixos. Per això alguns psicòlegs diuen que *la filosofia és el procés de posar en crisi el nostre coneixement per tal de convertir-lo en saber*. Filosofar no és només 'pensar'; allò fonamental per a un filòsof és 'problematitzar' el que pensem, preguntar 'per què' i argumentar. En filosofia no només volem 'saber', sinó sobretot 'saber per què sabem' (entendre). Només 'sabem' quan som capaços d'argumentar correctament, usant el vocabulari amb coherència.

A través de la reflexió i específicament de la reflexió filosòfica, el coneixement perceptual (allò que observo quan em situo davant el món) esdevé saber, conceptual. El llenguatge vehicula i dona consistència mental a la realitat que percebo. Puc conèixer sense usar el llenguatge (de fet tots els animals dotats d'un cervell prou consistent poden conèixer), però el saber és necessàriament lingüístic. La filosofia seria el procés a través del qual convertim la nostra sorpresa davant les coses en llenguatge i transformem la nostra perplexitat en conceptes i teoria, a la recerca de la veritat.

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

«La raó per la qual l'home és, més que no pas l'abella o qualsevol altre animal gregari, un animal social, és evident: la natura, com s'acostuma a dir, no fa res perquè si -i l'home és l'únic animal dotat de paraula. La veu és signe de dolor i de plaer, i per això també la tenen els altres animals, perquè la seva naturalesa arriba fins a tenir sensació de dolor i de plaer i de significar-se-la els uns als altres. Però la paraula serveix per significar què és adient i què ens fa mal, què és just i què és roí. I és exclusiu de l'home tenir ell tot sol, el sentit del bé i del mal, del just i de l'injust, etc.; i és la comunitat d'aquestes coses el que constitueix la casa i la ciutat». Aristòtil: *Política* (I,2, 1253a, 11-17).

LA FILOSOFIA ÉS UNA ACTITUD

Segons Kant, la filosofia no consisteix bàsicament en el coneixement més o menys memorístic d'una sèrie de teories produïdes al llarg de la història: és una actitud, una manera d'enfrontar-se a la realitat, amb un tarannà reflexiu. Saber per cor una sèrie de dades, fets i noms ens convertiria en erudits, però no ens faria filòsofs. La filosofia pretén fer-nos pensar, anant més enllà de l'aparença i de la multiplicitat de les coses. Ens convida a assolir una manera de veure les coses que es fa a còpia de qüestionar el 'per què de les coses'. En aquest sentit, Kant afirmava que no aprenem filosofia, sinó que hem d'aprendre 'a filosofar'. En les seves pròpies paraules:

«L'estudiant que surt de l'ensenyament escolar està acostumat a aprendre. Pensa que aprendrà filosofia, cosa que és impossible perquè ha d'aprendre a filosofar.»
Immanuel Kant: *Anunci del programa de les Lliçons del semestre d'hivern (1765-1766)*.

Filosofar no és aprendre en el sentit de memoritzar, sinó en el de reflexionar. Això no es pot fer sense conèixer un determinat vocabulari, però va més enllà del vocabulari. Filosofar és tenir consciència que les preguntes són més importants que les respostes; en aquest sentit la filosofia estrictament parlant no té història perquè a cada generació es repeteixen les mateixes preguntes. I per això resulta valuosa la famosa afirmació socràtica: 'només sé que no sé res'. El saber filosòfic només té sentit des del qüestionament. Per això sovint s'ha comparat la filosofia amb un camí en què a cada revolt anem descobrint nous paisatges.

«La paraula grega filòsof es va formar per oposició a 'sofos'. Es tracta de l'amant del coneixement (del saber), a diferència del qui està en possessió del saber i s'anomena sapient o savi. Aquest sentit de la paraula ha persistit fins avui; la recerca de la veritat, no la possessió de la veritat és l'essencial de la filosofia (...) Filosofia vol dir: fer camí. Les seves preguntes són més essencials que les seves respostes i tota resposta esdevé una nova pregunta.» Karl Jaspers: *La filosofia*.

La dèria del filòsof no és saber moltes coses (per a això ja hi ha les enciclopèdies o Google) sinó entendre-les. Sense una capacitat profunda per qüestionar i per fer camí en el coneixement, no hi hauria filosofia, ni sentit pròpiament humà de la vida.

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

LA FILOSOFIA ÉS CRÍTICA?

S'acostuma a dir que la filosofia té cinc característiques:

- **És racional:** el seu únic criteri la raó, no l'emoció, ni la tradició, ni la fe.
- **És teòrica:** no pretén canviar el món sinó comprendre'l.
- **És vital:** reflexionem a partir d'allò que ens passa, la vida ens obliga a pensar.
- **És universal:** qualsevol cosa ens posa en situació de sorprendre'ns i de fer-nos raonar.
- **És crítica:** pregunta el per què de tot allò que ens passa, ens obliga a pensar sobre la naturalesa dels nostres prejudicis.

Quan diem que la filosofia és crítica, això no significa que els filòsofs tendixin a desmuntar tot l'edifici del saber elaborat al llarg dels anys. Vol dir (i no és poc) que la filosofia és un instrument que ens serveix per interrogar-nos sobre la realitat i sobre la coherència del que sabem d'una manera sempre complexa i canviant.

«En filosofia, a diferència de l'economia i la política, 'crítica' no significa la condemna d'una cosa qualsevol, ni parlar malament contra aquesta o aquella mesura; tampoc la simple negació o el rebuig. (...)

Però el que nosaltres entenem per 'crítica' és l'esforç intel·lectual i, en definitiva, pràctic, per no acceptar sense reflexió i per simple hàbit, les idees, les maneres d'actuar i les relacions socials dominants; l'esforç per harmonitzar entre si i amb les idees i objectius de l'època, els sectors aïllats de la vida social; per deduir-los genèticament; per separar-ne l'un de l'altre, el fenomen i l'essència; per investigar els fonaments de les coses, en una paraula: per conèixer-les d'una manera efectivament real.» Max Horkheimer: *Teoria crítica*.

DE QUÈ SERVEIX LA FILOSOFIA?

És una mica tòpic dir que 'la filosofia no serveix per a res'. Però qui diu això no reflexiona prou sobre què significa 'servir per a alguna cosa'. Una màquina 'serveix' per fer quelcom, però al darrera hi ha hores i sovint anys d'estudis i de projectes fracassats, o de petites millores acumulades que no serviren tampoc per a res, però sense les quals la màquina mai no hauria existit. Sense la capacitat de canviar de perspectiva i de veure les coses 'd'una altra manera', posant-nos a 'badar' la vida humana seria un estèril repetició de tòpics. Finalment són aquelles coses 'no particularment útils' les que ens permeten canviar els nostres hàbits i pensar de forma creativa. Paradoxalment, les coses que 'no serveixen', les que 'no tenen preu', sovint resulten les més útils perquè tenen valor.

La filosofia té valor en la mesura que planteja el tema del 'ser' (i qui no sap 'ser' difícilment pot 'fer', si no sabem qui som difícilment podem orientar la seva acció). El valor és previ al preu, perquè és el que dóna sentit.

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

En el cas dels humans, fer filosofia (és a dir, interrogar-se sobre el món, qüestionar-se les coses) resulta inevitable, perquè la capacitat de preguntar està vinculada, com veurem, a la mateixa estructura del llenguatge. Però, a més, la filosofia és útil en la mesura que compleix tres grans funcions:

1. D'una banda ens ha de servir per fonamentar el coneixement, és a dir, ens ha d'ajudar a plantejar-nos sobre quina argumentació (veritable, òbviament!) reposa el que sabem i ha de justificar la coherència del que pensem. La primera funció de la filosofia seria, doncs, la de plantejar la relació entre el coneixement, la veritat i l'escepticisme.
2. La segona funció de la filosofia és la de ser 'crítica'. 'Criticar' significa, sobre tot, prendre distància sobre les evidències, ser capaç de mirar les coses des d'un altre punt de vista, assumint la mirada (o la presència) dels altres, experimentant formes de considerar les coses que no són tan òbvies però que ens poden aportar informacions importants sobre el món.
3. Finalment, la filosofia avui ens ha d'ajudar a trencar amb els tòpics. En un món tecnològic, on sovint s'ha difuminat l'experiència directa de la naturalesa i on cada cop les diverses cultures s'interrelacionen més, la filosofia ens ha d'ajudar a sortir de nosaltres mateixos, a creuar camps i a relacionar idees.

Xavier Rubert de Ventós ha parlat de 'la importància de veure-hi fosc' com estímul al filosofar. Per a aquest pensador català, cal 'ser prou valent o prou ingenu per acceptar que ni hi veiem clar' i la filosofia és 'l'eterna recerca del pensament insatisfet'. Molta gent i moltes institucions (les esglésies, els partits polítics) creu que posseeix la veritat. El filòsof, en canvi, considera que el més important és estar obert a la importància de les preguntes.

«Atrevir-se doncs a no veure-hi clar i, en lloc de buscar desesperadament una resposta o un significat per a totes les coses (una explicació, un text, un mot, un concepte per apaivagar la nostra angoixa), acceptar que tot sovint no les entenem, això és una actitud filosòfica. Una actitud que més que buscar respostes, el que fa és burxar en les incerteses i qüestionar les preguntes mateixes. [...] Filòsof, en efecte, és aquell qui veu en cada resposta o claredat un nou problema o una nova foscuria. D'aquí ve que en lloc de respondre les preguntes tendeixi a dur-les més enllà, i cal reconèixer que en això s'assembla molt a les criatures.» Xavier Rubert de Ventós: *Per què filosofia* (1983).

En un món on es busca l'evidència, la filosofia té sentit si ens ajuda a descobrir que potser no tot el que hi ha al nostre abast són coses o idees 'clares i distintes', sinó que convé no perdre de petja l'àmbit del que és ambigu i discutible.

«Els filòsofs són els únics que es pregunten, obstinadament, des de fa vint-i-cinc segles com viure sense tenir cap altra creença que la confiança en la raó. Però això no significa, ja us n'haureu adonat, que els filòsofs estiguin plens de certeses. Al contrari. No deixen de subratllar el que no sabem, allò que podem dubtar. En aquests sentit, els filòsofs són els guardians de la ignorància. Són els que subratllen obstinadament els límits dels sabers. Per això la societat actual i la que s'acosta en té una gran necessitat. En un

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

temps en què es referma l'imperi de la tècnica, en què s'accentua el cinisme dels diversos poders, o en què torna la certesa boja del fanatisme, la tasca del filòsof és potser, abans que cap altra, la de despertar-nos a la consciència dels nostres límits.» Roger-Pol Droit: *Filosofia* (2000).

LA CONCEPCIÓ PRAGMATISTA DE LA FILOSOFIA

S'anomena 'pragmatista' una escola de pensament nascuda als Estats Units a finals del segle 19 i que es va desenvolupar en la primera meitat del segle 20. Per als pragmatistes la funció de la filosofia no és 'substantiva' (és a dir, la filosofia no pot desvelar els interrogants últims sobre el sentit de la vida, sobre l'estructura intrínseca de la realitat i sobre el funcionament del món, labor que està reservada a la ciència). La funció de la filosofia consisteix bàsicament a aportar llum en els conflictes sobre valors en les societats humanes, plantejant-los sobre bases argumentatives sòlides.

Una societat democràtica és aquella que ha decidit confiar la justícia a les decisions sobre la bona vida a la decisió de la majoria dels ciutadans (i no a una revelació divina, ni a la tradició o el costum). En la democràcia tots els ciutadans poden decidir sobre les normes i els valors que regulen la vida dels humans en comú. Per això mateix la democràcia necessita de la filosofia en la mesura que la filosofia ofereix un instrument racional per tal de clarificar els debats socials.

«Des d'un cert punt de vista, el principal paper de la filosofia consisteix a fer-nos conscients, d'una manera intel·lectualitzada o en forma de problemes, dels xocs més importants i dels conflictes inherents a les societats complexes i en mutació, en tant que fan referència a conflictes de valors.» Dewey: Article '*Filosofia*', dins *l'Encyclopedia of the social Sciences* (1934).

LA FILOSOFIA ES FA AMB PARAULES

La filosofia no opera directament sobre la realitat, sinó que la filtra a través del llenguatge. No ens relacionem amb les coses directament sinó a través dels conceptes, que no es refereixen a individus concrets sinó a classes o grups d'individus. En aquest sentit el llenguatge ordena la realitat, l'endrega i l'hi dona sentit, i ho fa a través de símbols (paraules) que s'ordenen mitjançant judicis (afirmacions) i conjunts ordenats de judicis (raonaments), amb els quals podem construir teories que pretenen explicar què passa al món.

Però el llenguatge humà té una característica bàsica: podem elaborar dos tipus de conceptes significatius molt diferents, fisicalistes i mentalistes, que descriuen dues realitats diverses.

1. **Conceptes fisicalistes** són els que descriuen el món físic (núvol, taula). El referent d'un concepte fisicalista és un objecte. Quan descriu una taula puc 'mostra-la' tal qual. Si discutim sobre aquesta mena de termes, en tenim prou amb indicar 'això és una taula' o 'això és una cadira' i ens entendran. En principi tots els termes fisicalistes són traduïbles d'un idioma a un altre amb mínimes diferències (una 'taula' és una 'table' en anglès...).
2. **Conceptes mentalistes**, en canvi, són els que tenen com a referència un estat d'idees. Un estat mental o una idea no sempre resulta traduïble en termes comprensibles per a un altre individu. Quan dic 'llibertat', el referent

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

d'aquest mot és profundament personal, i potser no s'identifica amb el que pensa una altra persona quan diu la mateixa paraula, ni amb l'ús que donaven a aquest mot els romans o els medievals.

Els conceptes mentalistes tenen una curiosa característica: la productivitat. Això significa que podem fer coses amb paraules. El llenguatge no només descriu la realitat sinó que també la construeix. I de fet, els humans són capaços d'exigir justícia o de morir pel la llibertat. Les paraules creen estats d'idees i realitats diverses que hem de clarificar.

Els humans som capaços de 'fer coses amb paraules', val a dir, actuem portant a la pràctica el que enunciem amb conceptes. Fem filosofia perquè necessitem clarificar el significat del llenguatge mentalista i és en aquest sentit que podem dir que 'tot home és filòsof', perquè tot humà fa un ús del llenguatge.

Cada cultura i cada època històrica construeix les seves pròpies categories lingüístiques, de manera que sovint no podem estar segurs que els conceptes de 'llibertat' o de 'democràcia', per posar uns exemples, signifiquessin el mateix a Gràcia que al nostre temps, ni que ressonin amb el mateix sentit arreu del món. Idees que per a alguns són òbvies per a altres són incomprendibles o potser ni les havien pensat mai. Però vivim junts en un planeta amb recursos limitats. Per això la filosofia sovint ha de fer un esforç de traducció dels conceptes antics, o d'altres cultures, a la nostra pròpia realitat.

«Els éssers humans (...) estan en bona mesura a mercè del llenguatge, que s'ha convertit en el mitjà d'expressió per a la societat (...) El 'món real' està en bona part construït inconscientment sobre els hàbits de llenguatge del grup. Mai dues llengües són prou semblants perquè se les consideri representants de la mateixa realitat social. Els mons en què viuen societats diferents són mons diferents i no simplement el mateix món amb diferents etiquetes» Eduard Sapir: *El llenguatge. L'estatut de la lingüística com a ciència*.

PER QUÈ FILOSOFEM?

Bàsicament, filosofem perquè estem constituïts lingüísticament i perquè ens comuniquem a través del llenguatge. Així articulem amb paraules (i bàsicament amb termes mentalistes) l'admiració, la sorpresa que ens produeix el món. Kant va voler resumir la filosofia en quatre grans preguntes. Però fem filosofia, gairebé sense voler, quan ens adonem que:

- El món canvia, els ritmes vitals i socials transformen l'entorn i ens transformen en tant que humans, sovint produint un neguit. Aristòtil considerava que la filosofia neix quan la sorpresa que ens produeix el món es concreta en preguntes i en llenguatge.
- No suportem una existència absurda. Necessitem esbrinar el sentit, la finalitat que ens hem de proposar en la vida o la que pensem que tenen les coses. Se'ns fa difícil viure 'com si fóssim pedres o arbres', passivament i la presència de l'absurd ens interroga.
- Se'ns fa difícil esbrinar si el món en què vivim o si tot el que hi ha al nostre voltant és una ficció, un decorat, quelcom irreal o purament virtual. El nostre aparell perceptiu és limitat i potser incorrecte i això ens fa pensar.

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

- Necessitem argumentar de forma ordenada i coherent, fer-nos entendre i ser compresos. Volem estar segurs que raonem correctament, que no ens equivoquem quan argumentem.
- Ens sorprèn el pas del temps i ens qüestionem quin és el 'moment' que vivim.
- Ens preguntem quin fonament racional tenen les creences subjectives sobre el món (religió, mites, màgia).
- Constatem que al món hi ha 'mal' i ens intriga pensar si això és inevitable.
- Descubrim les contradiccions que s'estableixen entre raó i emoció, de manera que necessitem integrar el que sabem amb el que sentim.
- De vegades ens preguntem si és millor ser savi o si resulta més prudent fer-se el despistat.
- Trobem a faltar un marc mental integrador, consistent, un esquema de coneixement que articuli les nostres intuïcions diferents sobre el món.
- Tenim una natural tendència a veure'ns com a espectadors del món.
- Observem la varietat de concepcions sobre el món que hi ha en les diverses cultures.

«Tots els homes i totes les dones són filòsofs; o si se'ns és permès de dir-ho, si ells i elles no són conscients de tenir problemes filosòfics, tenen, en qualsevol cas, prejudicis filosòfics. Una bona part d'aquests prejudicis són teories que [els éssers humans] inconscientment donen per certs o que han absorbit del seu ambient intel·lectual o de la tradició.

Atès que poques d'aquestes teories són conscientment assumides, constitueixen prejudicis, en el sentit que són assumides sense examen crític, fins i tot malgrat que puguin ser de gran importància per a les accions pràctiques de la gent i per a la seva vida sencera.

Una justificació de l'existència de la filosofia professional resideix en el fet que els éssers humans necessiten que hi hagi qui examini críticament aquestes esteses i influents teories (...).

Tota la filosofia he de partir de les dubtoses i sovint perniciososes concepcions del sentit comú acrític. El seu objectiu és el sentit comú crític i il·lustrat: una concepció més propera a la veritat i amb una influència menys perniciosa sobre la vida humana.» Karl Popper: *Com veig la filosofia*.

LA DEFINICIÓ ESCOLÀSTICA DE LA FILOSOFIA

La filosofia escolàstica (és a dir, la filosofia que s'explicava a l'època medieval) feia una definició de la filosofia que sovint s'ha repetit perquè inclou una gran quantitat de termes que ells definien amb precisió. Per als Escolàstics, la filosofia era:

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

*«Ciència de la totalitat de les coses per les seves causes
últimes conegudes a la llum de la raó.»*

- **Ciència** significava per a ells saber rigorós i, com a tal, es contraposava a 'opinió'. L'opinió és subjectiva i, en canvi, la filosofia com a ciència, vol ser objectiva, basada en la raó i per tant separada de les emocions, de la tradició o dels interessos. Aquesta no és una concepció actual de la paraula ciència. Des del Renaixement la ciència ha de passar per la matematització i la universalització de les seves proposicions. En canvi, al món antic, la ciència era un saber sovint no matemàtic i que es validava per consens.
- **De la totalitat de les coses** perquè qualsevol cosa ens pot portar a filosofar. La sorpresa i la curiositat sobre el món pot aparèixer a partir de qualsevol cosa.
- **Per les seves causes últimes**, perquè la filosofia no parla 'de tot' com si fos una enciclopèdia, sinó que busca el sentit, la causa última, de totes les coses. Cercar la 'causa última' és cercar el fonament d'allò que hi ha.
- **Conegudes a la llum de la raó**, perquè la filosofia és racional i, en conseqüència no accepta arguments que es basin exclusivament en les emocions, en la tradició o en la revelació.

SABER VULGAR, SABER CIENTÍFIC I SABER FILOSÒFIC

'Saber' és una paraula relacionada amb 'sabor' (gust). El saber és una forma molt plural de trobar un 'gust' o un 'sentit' a les coses. Quan 'sabem' assaborim les coses perquè les entenem. Aristòtil a Grècia ja va dir que tot home tendeix per naturalesa al saber. Però aquest mot s'usa en molts contextos: hi ha un saber artístic, un saber científic o tècnic, un saber tradicional, etc. Els escolàstics medievals diferenciaven entre tres tipus de sabers: vulgar, científic i filosòfic.

- En llatí '*vulgus*' vol dir poble. El saber vulgar s'identifica amb el 'sentit comú'. És un saber genèric sobre les coses i sobre el món. No és un saber per causes, ni s'organitza en forma de sistemes, sinó que s'aconsegueix per experiència, per tradició i per repetició.

En aquest sentit, el saber vulgar està a l'abast de tothom, pertany a la vida quotidiana i les seves respostes són previsible dins una cultura donada. En el saber vulgar sabem el que passa, però no sabem per què passa; no és un saber sistemàtic, sinó vital, és a dir, construït per l'experiència de vida de moltes generacions anteriors. En el saber vulgar ens formem a través d'"experiències", ens passen coses i en traiem conseqüències. El saber vulgar és global, l'hem rebut a través del nostre entorn i, habitualment, no el qüestionem perquè ens aporta seguretat i perquè, habitualment, ens resulta funcional.

- En llatí '*scientia*' significa 'saber'. El saber científic és un saber per causes. No es limita a descriure sinó que vol explicar racionalment. La ciència vol saber què passa i per què passa.

A diferència del saber vulgar, que és genèric, la ciència és especialitzada. Té un llenguatge específic (bàsicament matemàtic) i, en aquest sentit, el coneixement científic és propi només de qui pot operar amb aquest llenguatge. En el saber científic no fem 'experiències', sinó 'experiments', amb hipòtesis controlades en condicions de laboratori.

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

- Finalment, el saber filosòfic és un saber general, global (com el saber vulgar), però es qüestiona les coses racionalment per les seves causes (com el saber científic).

La filosofia és un saber crític perquè no pot deixar mai de preguntar el 'per què', d'interrogar sobre el sentit últim de les coses i sobre el món. Però ho fa prescindint del mite, de la tradició i de la revelació.

«La característica essencial de la filosofia —i el que la converteix en un estudi diferent al de la ciència— és la crítica. La filosofia examina críticament els principis emprats en la ciència i en la vida diària, investiga les incongruències que poden trobar-se en aquests principis, i només els accepta si no apareix cap raó per rebutjar-los.»
Bertrand Russell: *Els problemes de la filosofia*.

Potser és més intuïtiu posar exemples sobre aquests diversos sabers, i copsar com es planteja el filòsof certes preguntes des d'un punt de vista específic, diferent al de l'especialista en algun altre tipus de saber. Presentem en esquema l'adaptació d'un text de Thomas Nagel, al seu llibre: *Què significa això? Una brevíssima introducció a la filosofia* (edició original en anglès, 1987):

El matemàtic estudia les relacions entre els nombres.	El filòsof es demana què és el nombre?
L'historiador es planteja el que ha succeït en algun lloc en un passat.	El filòsof es qüestiona què és temps?
El psicòleg es pregunta com s'ho fan els nens per ser competents en l'ús d'una llengua?	El filòsof es demana què és el que fa que una paraula pugui significar una cosa?
Qualsevol es pot preguntar si és correcte entrar al cinema sense pagar.	El filòsof es pregunta: què converteix una acció en correcta?
El físic investiga de què estan fets els àtoms o com s'explica la gravetat.	El filòsof s'interroga: com podem saber què hi ha a l'exterior de la nostra ment?

QUINS LÍMITS TÉ LA FILOSOFIA

No qualsevol idea, per original que sigui, és filosofia. Per tal que un discurs pugui ser considerat filosòfic cal que compleixi amb unes determinades condicions que bàsicament són de caire lògic i empíric.

- *Des del punt de vista lògic, un discurs filosòfic ha de complir condicions de consistència i de coherència.*

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

Els criteris de consistència són tres:

- 1.- No hi pot haver contradicció interna en allò que es diu. Qui afirma al mateix temps una cosa i la seva contrària, no diu res.
- 2.- Cada terme ha de tenir un significat unívoc. Els conceptes no signifiquen el que en un moment determinat algú vol que signifiquin.
- 3.- El significat dels termes ha de poder ser comprès per tots i no pot variar segons el context.

El criteri de coherència diu que els conceptes i els raonaments han de tenir un significat en relació al text, com a parts integrades d'un discurs.

- *Des del punt de vista empíric, un discurs filosòfic ha de ser adequat i aplicable.*

- 1.- El criteri d'adequació diu que tot allò que succeeix en l'experiència ha de poder ser explicat per una teoria d'una manera compatible amb els fets - i en conseqüència, la mística o la religió queda fora de la filosofia
- 2.- El criteri d'aplicabilitat diu que una teoria és més completa en la mesura que explica més fets de l'experiència d'una manera més clara. Una teoria que no expliqui cap fet aplicable a l'experiència no és filosòfica.

PARTS DE LA FILOSOFIA

Filosofar equival a problematitzar. La filosofia no és tant un 'corpus' (val a dir un repertori de respostes consolidades), com un qüestionament, una actitud interrogativa. Per tant, les parts de la filosofia no són altra cosa que la conseqüència de la mena de preguntes que els filòsofs s'han anat fent de Grècia ençà.

Tradicionalment, la filosofia s'acostuma a presentar com un arbre (l'arbre del saber) del qual al llarg del temps s'han anat separant les diverses branques a mesura que es constituïen les diverses ciències. A finals del segle XIX es van separar del vell arbre dues branques que avui son autònomes: la sociologia i la psicologia, a mesura que van disposar del seu propi aparell metodològic (vocabulari propi, axiomes) i del seu propi model de càlcul matemàtic (bàsicament estadístic).

Tradicionalment, l'arbre de la filosofia es divideix en dues branques principals: filosofia teòrica i filosofia pràctica.

1. **La filosofia teòrica** s'ocupa del coneixement de la realitat, és a dir, del món i de la seva estructura profunda, de les condicions en què és possible el coneixement racional (espai/temps) i del sentit mateix de la realitat (del 'ser', del que existeix amb independència que jo ho vulgui).
2. **La filosofia pràctica** s'ocupa bàsicament de l'acció, és a dir, dels actes humans i de la manera com aquests actes modifiquen la realitat, mitjançant una raó deliberativa, que ens porta a actuar racionalment.

En la filosofia teòrica hi ha tot l'àmbit del coneixement i es respon la pregunta: què puc conèixer? La filosofia pràctica es planteja, en canvi, l'àmbit de l'acció, l'àmbit del que es pot transformar racionalment. Respon a la pregunta: què cal fer?

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO

INTRODUCCIÓ A LA FILOSOFIA

La filosofia teòrica es divideix en:

- **Lògica:** Del grec '*logos*' que significa 'raó', 'paraula', Estudia les regles del pensar. És propedèutica (és a dir, condició prèvia i necessària) per a tots els altres tipus de coneixement.
- **Metafísica:** Del grec '*metà*' (més enllà) i '*física*' (natura). Aristòtil en deia '*proté filosofia*' (filosofia primera) i també '*sofia*' (saviesa), perquè és el saber més abstracte. S'interroga sobre els 'primer principis' (els principis més abstractes) de la realitat. Es divideix en **ontologia** (què és l'ésser?), **gnoseologia** (com podem conèixer l'ésser) i **teodicea** (l'estudi de l'ésser racional més perfecte, és a dir Déu).
- **Teoria del coneixement (epistemologia):** Es pregunta quines són les regles del saber humà i quines són les estructures i els límits del coneixement.
- **Filosofia de la ciència:** Analitza quines característiques ha de tenir un raonament per tal de ser considerat 'científic' i quins són els criteris que diferencien la ciència de l'opinió i de la pseudociència.
- **Filosofia del llenguatge:** Es qüestiona la forma en què el llenguatge modula la nostra comprensió de les coses i construeix el món. Som éssers lingüístics i la paraula configura la realitat en què habitem.

La filosofia pràctica es divideix en:

- **Antropologia:** Del grec: '*antropos*' ('ésser humà'). Estudia què és l'home, entès com a individu que viu en una cultura i produeix símbols.
- **Ètica:** Del grec '*éthos*' (caràcter, costum). Es planteja què és el bé i què és la justícia. La pràctica de l'ètica s'anomena 'moral'.
- **Filosofia política:** Es planteja la teoria general del poder i de l'Estat. La sociologia va néixer com una evolució de la filosofia política.
- **Filosofia del dret:** Analitza els criteris de justícia i la relació entre el que és legal el que és legítim, val a dir, acceptat moralment.
- **Estètica:** Estudia el criteri de bellesa. La pràctica de l'estètica és l'art.

www.alcoberro.info

Materials elaborats per Júlia TORRES i Ramon ALCOBERRO